

Reliquiae reliquiarum pavlinске riznice u Lepoglavi

ne i patrijarhalnosti, kao i zbog nemogućnosti individualnog raspolaganja crkvenim dragocijenostima, samostani i samostanske crkve raznih redova ne samo u Hrvatskoj, već i u ostalim zemljama Evrope, predstavljaju prave riznice dragocijenosti likovnih umjetnosti, starih knjiga i rukopisa kao i predmeta umjetnog obrta, a prema tome i crkvenog zlatarstva.

U sjeverozapadnoj Hrvatskoj su po bogatstvu svojih crkvenih riznica prednjačili pavlinски samostani, koji su do svog ukinuća godine 1786. čuvali i sačuvali brojne dragocijenosti crkvenog zlatarstva iz doba gotike, prijelaznog perioda, baroka i rokoka. Sliku takvog, danas u većini slučajeva nestalog bogatstva, može nam u sjeverozapadnoj Hrvatskoj predočiti još jedino riznica zagrebačke katedrale, koja je zahvaljujući povoljnijim historijskim i političkim okolnostima ostala neokrnjena do danas.

U svojoj studiji Emil Laszowski¹ napominje da samostane pavlinskog reda »zasnovaše u našoj domovini najodličniji hrvatski velikaši nadarivši jih zemljama i raznim skupocienim crkvenim predmetima. Evo od kuda imadjahu pavlinски samostani u Hrvatskoj toli dragociene kaleže, monstrance, križeve, kadionice, kazule i td. Ne samo da su osnivatelji samostana nadarivali takovim predmetima samostanske crkve, već su i ove i ini velikaši rado kao zadužbinama darivali raznim dragocienostima, a tako kroz viekove napunili njihove riznice«.

Svakako je najbogatiji pavlinски samostan u Hrvatskoj, a ujedno i centar toga reda, bio pavlinски samostan sv. Marije u Lepoglavi, »koji je veći dio svojih crkvenih dragocienosti i umjetnina dobio od bana i vojvode Ivana Korvina i žene mu Beatrice Frankopanke«.²

No nemirna je bila sudbina pavlinskog samostana, a prema tome i dragocijenosti koje su se u tome samostanu i crkvi čuvalе. Tako su npr. od straha pred Bočkajem te dragocijenosti bile prenesene privremeno u Cesargrad 1605.³

Najkompletniji popis riznice lepoglavskog pavlinskog samostana sastavljen je godine 1687, a dopunjavan je sve do godine 1708.⁴ S obzirom na to da navedeni popisi vremenski sežu samo do godine 1708. interesantne su napomene Gjüre Szabe za predmete nabavljene u kasnijem razdoblju. Gj. Szabo doslovce navodi slijedeće: »Nu nisu samo velikaši darivali lepoglavsku crkvu, već su se i sami redovnici poskrbili za nakit: Pavao Ivanović nabavi godine 1686. šest svijećnjaka i velik srebrn križ, g. 1725., o. Ivan Krištolovec srebrne kipove sv. Pavla Pustinjaka i sv. Augustina, g. 1733. daruje Franjo Cikulin srebrn kip Marijin...«⁵

¹ Emil Laszowski, *Popis crkvenih dragocienosti bivšega pavlinškoga samostana u Lepoglavi*, Vjesnik hrv. arh. društva, god. III, Zagreb 1901, str. 125.

² E. Laszowski, o. c., str. 125.

³ Vjesnik hrv. arh. društva, I, 1879, str. 16.

⁴ E. Laszowski, o. c., str. 125, *Liber Memorabilium lepoglavskog samostana*, original u Historijskom arhivu JAZU; — Driso Kršnjavi, *Lepoglavska monstranca*, Vjesnik hrv. arh. društva, I, 1879, str. 16—17; Arhiv za povjesnicu jugoslavensku, III, str. 106; Vjesnik hrv. arh. društva, II, 1880, str. 117.

⁵ Gjuro Szabo, *Spomenici kotara Ivanec*, Vjesnik hrv. arh. društva, NS, sv. XIV, 1915—1916, str. 23.

1 Ciborij (g. 1771—1773), rad Georga Ignaza Bauera
— Lepoglava, župni dvor

Ukinuće pavlinskog reda u Hrvatskoj po nalogu cara i kralja Josipa II Habsburga nije značilo samo kraj i propast toga značajnog reda već se s tim istim aktom do danas zameo trag i najvrednijim umjetninama lepoglavске crkvene riznice.

O sudbini nekadašnje izvanredno bogate lepoglavске crkvene riznice saznajemo iz akta od 20. ožujka 1786. godine, u kome se navodi da su tog dana iz ukinutog pavlinskog samostana u Lepoglavi ođasłana u Budimpeštu četiri sanduka sa slijedećim dragocijenostima: 9 srebrnih raspela, 28 srebrnih i pozlaćenih kaleža, 2 srebrne kadionice, 4 relikvijara, 10 svijećnjaka, 6 lampi (vječna svjetla), 1 monstranca, 7 kruna, 10 srebrnih kipova (među kojima i kip sv. Pavla Pustinjaka i sv. Augustina, koje je godine 1725. darovao o. Ivan Krištovec), 36 srebrnih žlica, više vrčeva, zdjela i posudica za vino i vodu. Uz to je odneseno 30 kazula, više dalmatika i pluvijala, tri srebrna okovana misala, biserom urešena infula te plašt Matije Korvina, koji je darovala udovica Ivana Korvina, Beatrice Frankopan.⁶ Gjur Szabo nadalje napominje⁷ da se od čitavog tog velikog blaga lepoglavskog samostana »do danas nije sačuvali ni jedan komad do monstrancije,⁸ koja je prenesena u iznicu zagrebačke stolne crkve«, dok današnja »župna

crkva u Lepoglavi ima tek jedan posve jednostavni kalež iz vremena pavlinskih urešen grbom toga reda«.⁹

Međutim, istraživanjem na licu mjesta, tj. u današnjem župnom uredu u Lepoglavi, mogao sam konstatirati da se tamo još i danas nalaze četiri vrijedna predmeta crkvenog zlatarstva iz 18. stoljeća, i to: srebrni i pozlaćen ciborij i kalež augsburške provenijencije iz vremenskog razdoblja od 1769. do 1773. godine, srebrni kalež iz prve polovice 18. stoljeća, kao i bakrena pozlaćena i posrebrna rokoko monstranca urešena poludraguljima.

Svi spomenuti predmeti crkvenog zlatarstva potječu iz vremena prije ukinuća pavlinskog reda u Hrvatskoj, tj. prije godine 1786. Možda ovi predmeti crkvenog zlatarstva potječu iz nekada toliko bogate riznice bivše pavlinske crkve sv. Marije u Lepoglavi. Kako su za služenje mise bili neophodno potrebni kaleži, ciborij i pokaznica, postoji mogućnost da su ovi još danas sačuvani predmeti crkvenog posuđa u župnome dvoru u Lepoglavi bili i nakon ukinuća pavlinskog reda ostavljeni toj crkvi za najosnovnije potrebe svakodnevnog služenja mise.

Iako ovi predmeti crkvenog zlatarstva doista predstavljaju »reliquiae reliquiarum« nekadašnjeg bogatstva i raskoši pavlinske lepoglavске crkvene riznice (na osnovi podataka nije nam moguće sa sigurnošću ustanoviti da li oni doista potječu iz lepoglavске crkve ili su nakon

Gjur Szabo, o. c., str. 23 — M. Kučenjak, *Crctice povjestničke o kaptolu čazmanskome, Naše pravice*, Varaždin 1912, tr. 1—16.

Gj. Szabo, o. c., str. 22.

I. Kršnjavi, o. c., str. 16—17.

⁹ Gj. Szabo, o. c., str. 23.

2 Kalež (g. 1769—1771), rad Georga Ignaza Bauera
— Lepoglava, župni dvor

3 Kalež (poč. 18. st.) — Lepoglava, župni dvor

ukidanja tog samostana bili doneseni iz neke druge crkve), oni ipak prikazuju vrijedne radove sakralnog zlatarstva u Hrvatskoj iz 18. stoljeća.

Od nekada toliko bogatog i vrijednog, a od godine 1786. raspršenog i razvučenog blaga lepoglavske crkvene riznice prisutno je u današnjem župnom dvoru sv. Marije u Lepoglavi svega nekoliko predmeta iz 18. stoljeća, i to:

1 — CIBORIJ

pozlačeno srebro, visina 36,5 cm, promjer baze 17,5 cm

Okrugla razvedena i profilirana baza ukrašena je iskucanom rokajnom ornamentacijom i ružama. Nodus je u obliku rokoko vaze te je također ukrašen iskucanom rokajnom ornamentacijom. Donji dio široke kupe ciborija urešen je bogatije izvedenim rokajnim ornamentima kao i rokoko medaljonima. Gornji je dio ciborija gladak i pozlaćen. Poklopac profilirana ruba ukrašen je na svom gornjem dijelu iskucanim rokajem, a na vrhu poklopca nalazi se pozlaćen križ jednakih i na vrhovima proširenih krakova, koji je u svome križištu urešen stiliziranim i pozlaćenim zrakama svjetlosti.

Ovaj je ciborij providen mjesnim žigom grada Augsburga (pinijski), koji je s donje strane još označen i slo-

vom »V«. Do godine 1735. mjesni žig grada Augsburga predstavljao je plod pinijske u različitim varijantama, dok se od godine 1735. uz mjesni žig grada (plod pinijske) počinju upotrebljavati i slova alfabeta koja označuju pojedine godine izrade predmeta. Prema tipu mjesnog žiga grada Augsburga označenom slovom »V«, pripadao bi ovaj žig prvoj seriji slova alfabeta, koja počinje s godinom 1735, a završava godinom 1781.¹⁰ Slovo »V« utisnuto ispod ploda pinijske označava godine 1771—1773.¹¹

Uz mjesni žig grada Augsburga utisnuti su i majstorski inicijali »GIB« u trolistu. Prema mišljenju M. Rosenberga¹² bili bi to inicijali augsburškog zlatara iz druge pol. 18. stoljeća Georga Ignaza Bauera, koji se oženio godine 1751, a umro godine 1790.

Među sačuvanim radovima Georga Ignaza Bauera navodi M. Rosenberg npr. i srebrni pozlačeni ciborij (visina 45,5 cm), koji se nalazi u riznici Münstera u Freiburgu u Breisgau,¹³ kao i srebrni pozlačeni kalež s iskucanim ornamentima (visina 27,5 cm), sačuvani u crkvi sv. Katarine u Weinheimu.¹⁴

I Reitzner¹⁵ smatra da ovakvi majstorski inicijali pripadaju augsburškom zlataru Georgu Ignazu Bauera (1751—1790).

¹⁰ Viktor Reitzner, »Alt Wien« Lexikon, Wien 1952, str. 259—260; sl. P-181; — *Les poinçons d'argent*, Paris 1968, str. 32.

¹¹ Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen*, Frankfurt a/M 1922, Bd. I, str. 33, br. 270 i 271.

¹² M. Rosenberg, o. c., str. 229, br. 976.

¹³ M. Rosenberg, o. c., str. 229, br. 281.

¹⁴ M. Rosenberg, o. c., str. 229, br. 256.

4 Pokaznica (druga pol. 18. st.) — Lepoglava, župni dvor

2 — KALEŽ S GROŽĐEM, KLASJEM I RUŽAMA

pozlačeno srebro, visina 26 cm, promjer baze 16 cm

Srebrni kalež barokno profilirane, razvedene i okrugle baze ukrašene iskucanom rokajnom ornamentacijom. Trobridni nodus nosi košaricu kaleža urešenu iskucanim rokajnim ornamentima, grozdovima i ružama.

Po stilu, oblikovanju kao i izradi ornamentacije ovaj srebrni kalež nalikuje ranije opisanom ciboriju.

Kalež je providen mjesnim žigom grada Augsburga (pinijom) ispod koje se nalazi slovo »T«. Prema tome slovu alfabeta može se i točno odrediti godina izrade tog predmeta, tj. godina 1769—1771.¹⁵

Ovaj je srebrni kalež osim toga označen i majstorskim inicijalima »GIB« u trolistu, koji su u potpunosti identični onima na ranije opisanom ciboriju, koji je po svoj prilici rad augsburškog zlatara Georga Ignaza Bauera.

Prema tome bismo i ovaj kalež mogli pripisati ovome augsburškom zlataru druge pol. 18. stoljeća.

¹⁵ V. Reitzner, o. c., str. 263;

¹⁶ V. Reitzner, o. c., str. 260; *Les poinçons d'argent*, o. c., str. 32.

3 — KALEŽ S PRIKAZIMA MUKE KRISTOVE

pozlačeno srebro, visina 25 cm, promjer baze 14,2 cm

Jednostavno i skladno oblikovan kalež s okruglom barokno razvedenom i profiliranom bazom, koja je ukrašena iskucanom vrpčastom ornamentacijom, kao i prikazima iz muke Kristove (ljestve, koplje i motka sa spužvom, te posuda; prikaz Isusove haljine; stiliziran simbolički prikaz grada Jeruzalema). Trobridan kruškolik nodus ukrašen je iskucanim glavicama krilatih kerubina oblikovanih još u duhu kasnog 17. stoljeća i uokvirenih biljnim ukrasima.

Košarica kaleža preuzima ukrasne motive baze, tj. vrpčastu ornamentaciju, kao i prikaze iz Muke Kristove (kokot, posuda i košarica s čekićem). Profiliran trbušast prsten, iznad kojeg izbijaju stilizirani plamenovi, odvaja glatku i pozlačenu kupu kaleža od ukrašene košarice njegova donjeg dijela.

Na žalost, ovaj jednostavan i kvalitetan srebrni kalež nije označen ni gradskim ni majstorskim žigom te prema tome ne možemo utvrditi njegovu provenijenciju.

Međutim, prema stilskim karakteristikama pripadao bi ovaj kalež prvim desetljećima 18. stoljeća na što

kazuje primijenjena ornamentacija (vrpčasti motivi, slika kupe kaleža, postolje nodusa s lambrekenom, a o i ukras u obliku obrnutog cvijeta tulipana na bazi).

4 — POKAZNICA UKRAŠENA GROZDOVIMA I POLUDRAGULJIMA

bakar, pozlaćen i posrebren, visina 56 cm, baza (eliptična) 20 × 16,8 cm

Kvalitetna rokoko monstranca u obliku sunca, tj. tzv. »sunčana monstranca«. Eliptično oblikovana rokoko baza profilirana vanjskog ruba stupnjevano se izdiže, te je na svom gornjem dijelu urešena iskucanim ružama i rokajnom ornamentacijom. Gornji dio baze prelazi u vitak i elegantan stup, koji na svome vrhu prelazi u kruškoliko oblikovan i ukrašen nodus što nosi sav teret raskošno urešene sunčane pokaznice.

Elegancija ove monstrance sastoji se u antitezi njezne, gotovo krhke i decentno ukrašene baze i vitkog tupa, te raskošnog nastavka pokaznice, koji se blista spletu pozlaćenih i posrebrenih ornamentata u kojima su i trepere brojni šareni poludragulji (ukupno 70 omada). Centar pokaznice oblikovan je kao rokoko nedaljon uokviren užim unutarnjim i nešto isturenim kviirom ukrašenim raznobojnim poludraguljima i žiahnno pokrenutom ornamentacijom. Oko tog unutar njeg, užeg okvira vije se širi vanjski vijenac izveden od skladno oblikovane i nemirno pokrenute rokajne ornamentacije obogaćene visećim malenim grozdčićima.

Okolo čitavog nastavka monstrance izbijaju pozlaćene zrake svjetlosti. Na vrhu pokaznice smješten je pozlaćen križ ukrašen poludraguljima.

Na žalost, ova nam kvalitetna i tipična rokoko monstranca ne o daje ni majstora ni mjesto svoga nastanka, s obzirom na to da nije providena ni mjesnim žigom grada, kao ni inicijalima majstora zlatara koji ju je izradio.

Međutim, uzimajući u obzir da je ova, iako tako raskošno izvedena pokaznica, izrađena od pozlaćena i posrebrena bakra, a ne od čistog srebra, nije ni postojala obaveza da se ovaj predmet providi mjesnim žigom grada, kao ni inicijalima majstora koji su garantirali kakvoću i čistoću srebra, te su bili propisani samo za predmete izrađene od srebra, ali ne i za predmete izrađene od pozlaćena bakra.

Kako znamo da su zlatari i srebrnari izrađivali ne samo predmete od zlata i srebra već i od pozlaćena i posrebrena bakra, dok su majstori pojasari (auricalcarii) izrađivali opet predmete od pozlaćene i posrebrene mjedi,¹⁷ to u ovome slučaju imamo pred sobom rad jednog vrsnog, ali na žalost nepoznatog zlatarskog majstora, po svoj prilici poslije sredine 18. stoljeća, ali svakako prije godine 1786.

Ovo nekoliko kvalitetnih predmeta crkvenog zlatarstva iz 18. stoljeća, koji su nam i danas sačuvani u župnom uredu sv. Marije u Lepoglavi, predstavljaju vjerojatno, uz ranije spomenutu gotičku pokaznicu, jedine ostatke nekoć toliko bogate i vrijedne riznice pavlinskog samostana u Lepoglavi.

¹⁷ Ivo Lentić, *Majstori pojasari 18. stoljeća u Varaždinu*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Zagreb 1969, br. 4.

**DIE LETZTEN RESTE DES KIRCHENSCHATZES AUS DEM
EHMALIGEN PAULINERKLOSTER IN LEPOGLAVA**

Das Paulinerkloster in Lepoglava (Nordwestkroatien) besass bis zur Zeit der Auflösung dieses Ordens seitens des Habsburger Joseph II im Jahre 1786. einen der reichsten und bedeutendsten Kirchenschätze Kroatiens, welcher meistens aus dem Schenkungen des Sohnes vom ungarisch-kroatischen Könige Matthias Corvinus, Joannes Corvinus, Herzog und Banus von Kroatien und seiner Gemahlin, Beatrice Frankopan, aus dem XV. Jahrhundert stammten.¹

Spätere bedeutende Kirchenschätze schafften im 18. Jahrhundert der Paulinerpater Pavao Ivanović (im Jahre 1686), Pater Ivan Kristolovec (im Jahre 1725) und Franziscus Čikulin (im Jahre 1733) an.²

Von der Grösse und der Bedeutung dieses Kirchenschatzes können wir uns Heute nur eine traurige Ahnung machen aus dem Inventarium welches im Jahre der Auflösung dieses Ordens aufgestellt wurde, als dieser Kirchenschatz nach Budapest transportiert wurde. Von diesem Moment an verliert sich jegliche Spur von diesen so wertvollen und für die kroatische Kultur und für das kroatische Kunstinventarium so bedeutenden Kirchenschatzes. Aus der Urkunde vom 20 März 1786. entnehmen wir, dass aus dem Paulinerkloster in Lepoglava nach Budapest vier Kisten mit folgenden Kirchenschätzen abtransportiert wurden, wie folgt: 9 silberne Pazificale, 28 silberne und vergoldete Kelche, 2 silberne Rauchfässer, 4 Reliquiare, 10 Leuchter, 6 Ampeln, 1 Monstranze, 7 Kronen, 10 silberne Statuen, 36 silberne Löffel, mehrere Kahnen, Schüssel und Messkännchen, wie auch eine grosse Anzahl an alten Kirchengewändern, unter welchen sich auch der Mantel des ungarisch-kroatischen Königs Matthias Corvinus, ein Geschenk der Witwe seines Sohnes Joannes Corvinus, Beatrice Frankopan, befand.³

Nur die vergoldete gotische Monstranz dieses Klosters konnte gerettet werden und befindet sich heute im Kirchenschatz des Domes zu Zagreb, welcher als einer der seltenen die wertvollen kirchlichen Gegenstände aus der Gotik, Renaissance, Barock und dem Rokoko unberührt bis heute erhalten und bewahren konnte.

Von diesem bedeutenden Kirchenschatz sind uns bis heute im Pfarrhause zu Lepoglava nur vier Gegenstände der kirchlichen Goldschmiedekunst aus dem 18. Jahrhundert, also aus der

Zeit vor der Auflösung des Paulinerordens, erhalten geblieben, wie folgt:

- 1 — Ciborium, vergoldetes Silber, H. 36 cm, mit getriebenen Rocailles Ornamenten und Blumen.
Dieses Ciborium ist mit dem Stadtpier von Augsburg aus dem Jahren 1771—1773, wie auch mit den Meisterinizialen »G i B« im Dreipass versehen, welche sehr wahrscheinlich dem Augsburger Meister Georg Ignaz Bauer (1751—1790) angehören.⁴
- 2 — Kelch, Silber vergoldet, H. 26 cm, mit getriebenen Ornamenten.
Auch dieser Kelch ist mit dem Stadtpier von Augsburg (aber aus dem Jahren 1769—1771), wie auch mit den Meisterinizialen »GIB« im Dreipass (Georg Ignaz Bauer) versehen.
- 3 — Kelch mit Darstellungen aus der Passion Christi, Silber, H. 25 cm.
Leider ist uns unmöglich den Meister, wie auch der Ursprung dieses Kelches zu erörtern, da jegliche Beschauzeichen wie auch Meisteriniziale fehlen.
- 4 — Sonnenmonstranz, Kupfer vergoldet und versilbert, reich mit Halbedelsteinen versetzt, H. 56 cm.
Diese elegant geformte und mit Halbedelsteinen reichgeschmückte Rokoko-Sonnenmonstranz trägt leider auch keine Inschrift, Beschauzeichen oder Meisteriniziale, da das eben auch gar nicht notwendig war, weil es sich um ein Werk aus vergoldeten und versilberten Kupfer, und nicht um ein Werk aus Silber handelte.

¹ Emil Laszowski, *Popis crkvenih dragocjenosti bivšega pavlinskoga samostana u Lepoglavi*, Vjesnik hrv. arh. društva, god. III, Zagreb 1901, str. 125.

² G j u r o S z a b o, *Spomenici Kotara Ivanec*, Vjesnik hrv. arh. društva, NS sv. XIV, 1915—1916, str. 23.

³ G j u r o S z a b o, o. c., str. 23 — M. K u č e n j a k, *Crnice povjestničke o kaptolu čazmanskome*, Naše Pravice, Varaždin 1912, str. 1—16.

⁴ Viktor Reitzner, »Alt Wien« *Lexikon*, Wien 1952, S. 259 — *Les poinçons d'argent*, Paris 1968, S. 32 — Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen*, Frankfurt a. M. 1922, Bd. I., S. 33, Nro. 270 und 271, und S. 229.